

СТРАХЪТ ОТ СЪЩЕСТВУВАНЕТО И ЕКЗИСТЕНЦИАЛНИЯТ ИЗБОР В РОМАНА „КАТАФАЛКА, ДВА НОСОРОГА“ (2017) ОТ ПЕТЪР КРУМОВ ¹

Таня Тодорова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

THE FEAR OF EXISTENCE AND EXISTENTIAL CHOICE IN PETAR KRUMOV'S 2017
NOVEL *A HEARSE, TWO RHINOS*

Tanya Todorova

Sofia University St. Kliment Ohridski (Bulgaria)

lib@abv.bg

Резюме: Статията поставя акцент върху различните проявления на екзистенциалния избор в романа на Петър Крумов „Катафалка, два носорога“ (2017), както и върху последствията от практикуването на (или отказа от) този избор върху психиката и поведението на главния герой. Обект на изследване е също и значението на свободата за отделния индивид в контекста на XXI век.

Ключови думи: екзистенциален страх, свободен избор, консумеризъм, съвременно общество, несъзнавано желание

Abstract: This article focuses on the variety of aspects related to the decision of making (or not making) an existential choice in Petar Krumov's novel *A Hearse, Two Rhinos* (2017) and examines how such decisions affect the main character's psyche and behaviour. The objective of this paper is to explore the value of freedom to the individual in the context of 21st-century society.

Keywords: existential dread, free will, consumerism, contemporary society, unconscious desire

---

¹ Вариант на този текст е представен на Двдесет и втората научна конференция за студенти и докторанти „Музиката на словото“ (22-23.10.2020 г.).

Проблемите за автентичното съществуване на отделния индивид и за изобретяването на собствената идентичност стоят в основата на множество достижения в полето на социалните науки и хуманитаристиката. В XX век възниква екзистенциализмът – философия в по-широкия смисъл на понятието, тъй като нейните най-разпознаваеми представители – Жан-Пол Сартр, Симон дьо Бовоар, Албер Камю – са в по-голяма степен романисти, отколкото теоретици. Понятието „екзистенция“ Сартр заема от Киркегор (Bakewell 2017: 28), за да превърне въпроса за съществуването и произтичащите от него проблеми за избора, случайността, абсурда и свободата на индивида в основополагащи за направлението. Свободата е бreme, защото е неотменно свързана с отговорността (Bakewell 2018: 16). Да живееш свободно според екзистенциалистите, означава да се стремиш непрекъснато към собствената си автентичност, избирайки между различни алтернативи (Bakewell 2018: 17), а тези постоянни усилия карат индивида да се чувства тревожен, объркан, неразбран от другите и неразбиращ себе си.

Ортодоксалното направление на хуманизма, либерализмът (Harari 2018: 202), чиито етически и естетически постулати и днес са най-влиятелни в световен мащаб, превръща свободния избор и свободното изразяване на автентичността на отделния индивид в цивилизационни свръхценности. Пазарният капитализъм пък, като разпространена повсеместно политическа идеология, превръща икономическия растеж в своя най-важна цел (Harari 2018: 170), вследствие на което потреблението придобива нови измерения и всеки се оказва непрекъснато изправен пред разнообразие от потенциални избори. Същевременно съвременният човек е изправен пред предизвикателството отново да търси отговорите за смисъла на живота и мястото си във Вселената, тъй като научните достижения на XXI век отричат съществуването на свободна воля за сметка на детерминистични, произволни или комбинация от двете електрохимични мозъчни процеси (Harari 2018: 228). Въпреки това достатъчно влиятелна алтернатива на либералистичните схващания не е налична и хората продължават да отдават решенията си на своя автентичен вътрешен „аз“, живеейки обаче с плашещото потискано съзнание за ролята, която съвкупността от гени, хормони и неврони в организмите им оказва върху личността им. От друга страна, промяната в обществото води до промяна в концепцията за идентичност. Според Хартмут Роза по време на класическата модерност идентичността се „осъществява“ като „времеви проект, който се разгръща в хода на живеенето“ и е свързан с дългосрочното планиране (Rosa 2015: 402). В постмодерния свят, в който динамичността, промяната и

СТРАХЪТ ОТ СЪЩЕСТВУВАНЕТО...

флексибилизацията характеризират всички сфери на живот, концепцията за това „кой съм бил, кой съм и кой ще бъда“ непрекъснато се променя (Rosa 2015: 412). Докато за модерността е характерна целенасочената работа върху цели, ситуирани в бъдещето, постмодерната ситуация лишава членовете на обществото от подобно усещане за сигурност. Хората са принудени да „се носят“ „по вълните на едно море от опции и възможности“ (Rosa 2015: 430), което пък води до увеличаване на психическите разстройства (Rosa 2015: 438). Ю. Н. Харари определя съвременната цивилизация като „обсебена от по-силен екзистенциален страх от която и да е предишна култура“ (Harari 2018: 164).

Екзистенциалната тревога, която предизвикват свръхконсумацията и липсата на себепознание, е представена като постоянно присъстваща в ежедневието на обикновения човек от Петър Крумов в романа му „Катафалка, два носорога“ (2017). В това произведение главният герой е измъчваният от апатия и същевременно страдащият от безпокойство чиновник, който винаги се чувства под наблюдение. Романът разкрива взаимоотношността на *страха от смъртта* и *страха от живота*. А консумеризмът, произтичащ от практикуването на свободния избор, е осмислен като нагласа, моделираща ценностната система на главния персонаж, Доч, и представата за собствената му личност. Същността на последното екзистенциално решение, взето от Доч, експлицира потиснатите тревоги, несигурностите и кошмарите на съвременния човек, разкрива *скритите ментални механизми* зад ежедневните действия, както и сложната взаимоотношност на желанията, усещанията и метакогнитивността. В мрежата от смисли, която създава романът „Катафалка, два носорога“, привлекателността на *свободата* се оказва илюзорна. Затова и осланящата се на идеята за свободния избор екзистенциалистка концепция за автентичността на „аз“-а е представена като анахронична. За сметка на това, е подчертана ролята на конкретните физически усещания като фактори, диктуващи решенията на индивида.

Докато в първата част на произведението събитийността присъства по-скоро за да се разкрият особеностите в характера на главния герой и акцентът пада върху неговия вътрешен свят с емоциите, които външната действителност проектира върху него – непреодолимо усещане за статичност, за баналност, чувство за тягостно безвремие, във втората част динамичността, породена от *съзнателната действеност* на Доч, може да бъде изведена като характеристика на повествованието. Тази динамичност е предизвикана от богатата събитийност, която, от своя страна, провокира у героя нови и разнообразни реакции, както и промяна в потока му на съзнание (вътрешния му глас).

Спонтанното решение да започне нов живот води до *трансформацията на вътрешния глас* на Доч, който от иронизиращ, самодоволен, жесток, но и немощен, се превръща в стремящ се към обективност в оценяването на хората и събитията, в саморефлексивността. А тази трансформация, предвид първоличния наратив, е равнозначна и на промяна в повествователния глас. Нов за произведението повествователен похват може да се открие в „обективизирането“ на съществуването на героя от и за самия него във втората част на романа. Преди обаче обективната действителност да започне да функционира като източник на дълбоки впечатления, изменящи световъзприятието на Доч, той трябва да се изправи пред изборите, които тенденциозно избягва да направи в първата част на творбата.

Началото на романа допринася за осмислянето на героя през призмата на чиновническата му длъжност. Чрез фигурата на чиновника обикновено се засяга темата за „малкия човек“. Още Иван Вазов се спира върху този персонаж в творбите си, посветени на следосвобожденската действителност. Комедията му „Службогонци“ (1900) поставя началото на традиция в художественото изобразяване на държавния апарат в българската драматургия, която е продължена от Ст. Л. Костов в „Големанов“ (1935), като отглас от тази традиция може да се открие и в пиесите на Ст. Стратиев, изобличаващи абсурдите на социалистическата бюрокрация. Във фейлетоните си Алеко Константинов отрежда ключова роля на „малкия човек“. Чрез монолога на своя герой, заемащ длъжността на помощник-регистратор, А. Константинов разкрива цинизма на изповядващите веруюто „целта оправдава средствата“ чиновници, които хранят банални амбиции за изкачване на всяка цена в йерархичната бюрократична структура. А много подобна „дисекция“ на чиновническата ценностна система прави Богомил Райнов в романа си „Пътуване в делника“ (1945), в който е проблематизирана действителността преди 9 септември 1944 г.

Общото между изброените произведения, създадени през различни исторически периоди, е в обобщения образ на чиновника, който изграждат. За разлика от Акакий Акакиевич българският чиновник не е обсебен от работата си, но за сметка на това се стреми всячески да се домогне до по-горен пост. Затова на пръв поглед Доч от „Катафалка, два носорога“ (2017) не се вписва в установената традиция. Той, като повечето чиновници, познати от българската литература, е некомпетентен в работата си, но пък не притежава стремежи да се изкачва в йерархията. От първата част на творбата читателят разбира, че Агенцията е пряко свързана с личностния застой на героя, който сам изтъква факта, че откакто е постъпил в тази институция, е попаднал в омагьосания

СТРАХЪТ ОТ СЪЩЕСТВУВАНЕТО...

кръг на безметежността (Krumov 2017: 55). Следователно безразличието на Доч във връзка с професионалните му задължения е донякъде резултат от начина, по който работното му място му въздейства. Решението на героя да подпали Агенцията на финала на романа окончателно потвърждава допускането, че тя стои зад екзистенциалните трусове в живота му – с тенденциозно пренебрежителното си отношение към професионалната си позиция чиновникът всъщност е допуснал Агенцията да диктува начина, по който той гледа на себе си и на света. В този смисъл Доч не е много различен от героя в „Шинел“. Последният епизод, в който читателят открива Доч на същия стол в същия офис, сякаш нищо не се е променило, не само се явява в подкрепа на твърдението, че въпреки усилията си Доч не успява да се откъсне от илюзорната сигурност, която предлага чиновническото поприще, но и препраща към сходна литературна ситуация. В „Пътуване в делника“ (1945) на Богомил Райнов откриваме чиновника Пую, който, уморен от дългите години служба, с нетърпение очаква пенсионирането си, а когато най-после го пенсионира, той толкова често започва да посещава бившето си работно място, че бившият му началник се принуждава да постави маса в коридора на учреждението, където Пую попълва документите на посетителите. Налага се изводът, че героят на Петър Крумов „се родее“ със своите литературни предходници, чието родословно дърво започва от руската класическа литература. Чрез стереотипа за чиновника всъщност се прави алюзия за желанието на Доч да води лишен от сътресения, предвидим и материално осигурен живот, но се оказва, че в условията на постмодерността простото уравновесено автентично съществуване е мираж.

Още първите страници представят Доч в светлината на доброволно отказващ се от пълнокръвното съществуване чиновник, който си изработва психологическа стратегия за справяне със страха от смъртта. Стратегия, според която, ако не живееш, тогава не можеш и да умреш. Той съзнателно отказва да приеме ролята на активен участник в собствения си живот. Примерите за този модел на поведение започват от първия понеделник, в който читателят се информира как протичат делниците на персонажа – той се успива и закъснява за работа, където уплътнява работния си ден с „висене във Фейсбук и излети до тоалетната“ (Krumov 2017: 20). Докато в „Естествен роман“ (1999) от Георги Господинов „излетите до тоалетната“ са осмислени като търсено усамотение за саморефлексия, в „Катафалка, два носорога“ (2017) те са параван на отказа от участие в живота, както става ясно от признанието на Доч: „Съвсем простодушна се скатавах. [...] Колко време съм пропилял така“ (Krumov 2017: 20). От сведенията за този първи понеделник читателят научава и за дребното удовлетворение, което би

предизвикало у Доч едно незначително „премятане“ на системата – „Не с много, а ей така“, каквото е безпричинното отсъствие от работа (Krumov 2017: 17). Подобно на елементарните частици, преди да попаднат под наблюдение, в усамотението си Доч се възприема като източник на още нереализиран потенциал, а когато се окаже в обществото, „приема формата“ на неуспял човек, навлича стереотипа на неудачника. Доч бленува за почивните дни и мисълта за поредния понеделник му носи силно безпокойство. Въпреки това е трудно красивите илюзии, условие за чието зараждане е уединението, да бъдат поддържани за продължителен период. Свободното време потиска чиновника, защото, когато остава сам със себе си, той остава и сам с пропуснатите шансове за промяна, провалите и страховете си, напомнящи му за собственото му малодушие.

В този смислов контекст несъзнаваният идеал за свобода на персонажа може да се определи като несъществуване, тъй като всяко съществуване е необратимо и обречено на край. Идеалът за постигане на свобода чрез несъществуване представлява ментален механизъм за справяне с житейските разочарования и се изразява в отказ от волеви усилия за излизане от зоната на комфорт. Но тъй като класическите закони на физиката не позволяват на никого да бъде едновременно жив и мъртъв, идеалът на Доч е непостижим и в обективната действителност се реализира под формата на гротескна имитация на съществуване. Тази реализация се открива в различни проявления на свръхконсумацията. Доч консумира, за да притъпи чувствата си и да потисне потока на съзнанието си. Той прелиства менюто на кварталната пицария „като библия“ и се оказва неспособен да се откаже „от която и да е“ забавна „историйка“ (Krumov 2017: 23), присъстваща като съблазняващо клиента описание на пицата. Думите на чиновника „А аз искам да съм пълноценен човек, да харча!“ (Krumov 2017: 130) също са показателни за механизмите, по които работи ценностната му система – количеството на консумация е правопрпорционално на личностната стойност на индивида според схващанията на Доч. А когато героят тегли пари от банковата си сметка преди планираната почивка, се чувства сякаш те никога не са били негови, сякаш не му принадлежат, което свидетелства за липсата на висока самооценка у него по собствената му ценностна скала.

За да са изпълнени условията, по силата на които Доч е способен да се докосне до своя идеал за несъществуване, консумирането трябва да се извършва в усамотение. Затова той обикновено прекарва времето си извън службата в апартамента си. Когато е извън защитеното от нежелани погледи пространство на дома си, героят се чувства сякаш под постоянно наблюдение, като се страхува, че хората около него му се присмиват или

СТРАХЪТ ОТ СЪЩЕСТВУВАНЕТО...

искат да го наранят. Мнителността му се отключва, когато е в зъболекарския кабинет и скрива избраната преди това книга, защото се притеснява, че някой стажант ще му се присмее (Krumov 2017: 95), тя е и причината да страни от колегите си в Агенцията. Вечерта, в която излиза с Дария, дори съзнателно формулира тези свои опасения: „Винаги когато някой се смее наоколо ми, подозирам, че ми се подиграва“ (Krumov 2017: 73). Друго пространство, което често обитава персонажът, е метрото. В мислите на Доч метрото често се асоциира със застоял въздух, според него това е същият въздух, който се е намирал в подземията при построяването му. Метрото през перспективата на чиновника може да се разглежда като специфично време-пространство, неподлежащо на физическите закони, което никога не се променя. А статичността и безвремието кореспондират със стремежа на Доч към не-битие. Причини за чувството на героя, че времето не тече, могат да се търсят и в начина, по който времевите механизми се трансформират в съвременността според Хартмут Роза. Безперспективността в отлагането на задоволяването на различни потребности за далечното бъдеще води до ориентиране на индивида към настоящето (Rosa 2015: 430), а ускоряването на времето пък води до преживяване на времеви застои (Rosa 2015: 435). Вследствие на това индивидът се чувства „заклещен“ в непроменливо настояще, докато светът около него се движи на високи обороти – усещане, добре познато на Доч.

Що се отнася до отношението на чиновника към родителите му, той признава пред себе си, че „заслужават“ той да ги крие „вдън земя“ (Krumov 2017: 135). Доч крие родителите си, както крие и себе си зад стените на апартамента, защото се страхува да се изправи пред собствените си емоции. Това натрупване на потиснати желания и страхове се освобождава във внезапната сантименталност, която завладява героя при срещата с отдавна забравеното му детско барабанче. Удрянето на барабана му носи удовлетворение, защото е акт на себеизявяване, от какъвто той съзнателно и упорито се лишава.

Всички страхове на Доч могат да се сведат до страха от смъртта. Този ужас често намира израз в начина, по който той възприема тялото си и се отнася към него. Взаимообвързаността на страха от смъртта и изостреното внимание към телесността може да се обясни с концепцията на Фуко за влиянието на т. нар. „биовласт“ (Foucault 2019: 198) в модернизиращото се общество. Според френския философ „правото над смъртта“, упражнявано от властта през класическата епоха, с развитието на западната цивилизация преминава в опитите на властта да установи контрол над живота (Foucault 2019: 193), а от XVIII век насам властта върху живота се фокусира върху обхващането

на телесността във всички нейни проявления, за да бъде подложена на регулации (Foucault 2019: 197). Най-висшата функция на властта „отсега нататък може би вече е не да умъртвява, а да обхваща живота от край до край“ (Foucault 2019: 198), а „някогашното могъществото на смъртта“ е изместено от „администрирането на тялото и от пресметнатото управляване на живота“ (Foucault 2019: 198). В ХХІ век средната продължителност на живота значително се покачва и въпреки че гладът, епидемиите и войните „вероятно ще продължат да вземат милиони жертви през идните десетилетия“, те вече не присъстват в колективното съзнание като „неизбежни трагедии, които не могат да бъдат разбрани и овладени от безпомощното човечество“ (Naragi 2018: 21). На живота в съвременността се гледа като на свръхценност, а оттам следва и фиксацията върху физическото здраве и телесността, характерна за развитите общества. В „Катафалка, два носорога“ с художествени средства неколккратно е подчертано важното място, което заема тялото в съзнанието на съвременния човек. Понякога Доч не се отъждествява толкова с личността си в качеството ѝ на субективна реалност, колкото с физическото си тяло. Пример в полза на това становище се открива в представата на Доч, че Буря търси неговата близост не заради личността му, а заради тялото му (Krumov 2017: 49). Тази идея поражда объркаността на героя, защото той не възприема тялото си като привлекателно, а като „гумено“ – индикация за отчуждеността му дори от онзи аспект у него, който намира за автентичен. Отъждествяването на Доч с тялото му го кара да гледа по същия начин и на другите – в мислите си той не ляга „до Буря“, а „до тялото на Буря“ (Krumov 2017: 127). Отвращение от застаряващата плът пък се откроява в това, че героят асоциира летните почивки с показ на „захабени тела“ (Krumov 2017: 85). Само визуализацията на потенциално плажуване в компанията на Буря събужда у него нежелание да ходи където и да е с когото и да е: „Бих прекарал всички лета, до края, пред телевизора“ (Krumov 2017: 85). Погнусата от стареенето на плътта у Доч е всъщност реакция на съзнанието за собствената тленност. Фантазиите му изразяват надеждата, че ако той заключи тялото си и предотврати възможността някой да го вижда, ще преобърне неизбежния ход на времето. Чиновникът не полага грижи за физическото си здраве, но същевременно е хипохондрик:

Аз още от малък се страхувах за здравето си. Не, не полагах дори елементарни грижи за организма си. (...) Не се пазех въобще, но пък как само се паникьосвах. (...) Постоянно се наблюдавах. (...) И щом ми се стореше, че нещо не е в ред, моментално решавах: свършено е с мен. Край! (Krumov 2017: 86).

СТРАХЪТ ОТ СЪЩЕСТВУВАНЕТО...

Историята на хипохондрията му започва, когато като малък научава за „съществуването на рака“ (Krumov 2017: 86). Мисълта, че може да се разболее от нелечима болест и да умре, толкова го плаши, че чувството на безпомощност, което тогава го завладява спонтанно, се пробужда у него като възрастен всеки път, щом проблемът за крехкостта на човешкото тяло се появи под някаква форма в ползрението му. Страхът от смъртта не подтиква Доч към здравословен начин на живот, а дори напротив, защото той се води от представата си, че на всеки може да се случи да бъде спокоден от някаква нелечима болест, следователно да взема някакви предпазни мерки би означавало да полага напразни усилия да избяга от съдбата си. И така той се отдава на пороците си, но в същото време не престава да изследва тялото си и да изпада в ужас всеки път, когато си мисли, че е открил индикации за нещо нездраво у него. Болниците го плашат, защото там телесното присъства именно през тленността и фрагментарността – „болните туловища, изгризани от антибиотици“, „лицата, обрасли с четина“ (Krumov 2017: 87). Затова той предпочита да се самодиагностицира с помощта на Гугъл. Оказва се, че не търси информация за здравословното си състояние, а емоционална подкрепа в смисъла, в който той я разбира: „(...) аз не се ровех, за да открия лек... такъв няма и няма да има. Просто исках да се успокоя, че и други умират на тоя свят, не съм само аз“ (Krumov 2017: 88). По същия начин, по който Доч избира компанията на хора, които са загърбили мечтите си и са се предали на сивото ежедневие (Дария, актрисата, работеща като сервитьорка, и Марти, който отдавна е забравил творческите си намерения, тъй като си изкарва хляба като зъболекар), за да се чувства по-добре по отношение на собствените си житейски провали, той не се нуждае от лек, а от успокояващо напомняне, че и други умират. Героят „крие“ родителите си както от света, така и от себе си, защото старостта им го плаши, а мисълта да остави свое потомство го ужасява. Потенциалните му деца биха „ратифицирали“ собственото му съществуване, което той се опитва всячески да „замрази“ във времето, тъй като животът върви ръка за ръка със смъртта. Неосъзнатото желание на Доч да постигне състояние на „извънбитийност“, в което да е неподвластен на вселенските закони, произтича от неговия страх, че не притежава неограничен контрол над съществуването си.

Непрестанно тревожният чиновник, получаващ чести пристъпи на паника, изведнъж попада извън обсега на измамната защита на жилището и рутината си, но вместо да изпадне в ужас заради многобройните опасности, които предлага скиталческият начин на живот, той споделя, че се чувства щастлив. Предприетата

авантюра „принуждава“ героя да съществува, дори го „стимулира“ с различни предизвикателства, което променя изобщо възприятията му за живота: „За първи път се радвах на изобилие от свободно време“ (Krumov 2017: 170). Преди бягството свободното време го притиска, защото не вижда нищо смислено, с което да го запълни, а в новата си реалност го оценява, понеже го възприема като заслужена почивка след положените усилия за оцеляване. Практиката на героя постоянно да потиска саморефлексивността си, също претърпява трансформация. Пример за това е епизодът, в който анализира чувствата си към Дария, като същевременно се обръща към себе си в трето лице, обективизирайки по този начин съществуването си в собствените си очи – интересна художествена стратегия, подчертаваща прехода от фикционален свят, изграден около вътрешната реалност на „аз“-а, към фикционален свят, в който обективната за текста реалност е основният генератор на идеи.

Голямото предизвикателство пред Доч, което ще извади на показ истинската йерархия на ценностите му, се явява на финала на творбата. Краят на романа свидетелства за светогледна трансформация у чиновника, но въпросът е кой Доч я претърпява – „старият“, чието най-съкровено желание е да достигне състояние на не-битийност, или „новият“, готов да извърши атентат в името на отнетото си достойнство. В духа на „класическия“ екзистенциализъм финалното решение на Доч може да бъде видяно като следствие от осмислянето на свободата като неизменно обвързана с неизбежни последици – преди бягството си той доброволно се държи като марионетка на съдбата, а загърбването на всичко познато му помага да осъзнае, че е напълно свободен да напусне работа, да започне да води скиталчески живот и дори да подпали Агенцията. Но бягството също така му показва, че всяка свобода идва с цената си – това е и новото значение, което Доч приписва на рисунката с носорога. От друга страна, последният му избор може да бъде подложен на т. нар. „невроекзистенциалистки“² (в широкия смисъл на понятието) анализ. Тогава може да се направи заключението, че Доч не подпалва Агенцията, защото е неуверен в собствените си мотиви. Ако екзистенциализмът обявява свободната воля за висша ценност, по силите на която човек може да избира своя автентичен „аз“, то учените на ХХІ век оповестяват

---

² Според философите О. Фланаган и Грег Д. Карузо в момента назрява трета вълна на екзистенциализъм, т. нар. невроекзистенциализъм (Livni 2019). Те твърдят, че обществото претърпява невроекзистенциална криза, която отвежда към научните открития за съществуването като резултат от неврологичните процеси (не е задължително обаче отделните членове на обществото да правят връзката между кризата и последиците от научния прогрес). Щом процесите в мозъка предизвикват нашето възприятие за живота, не съществува безсмъртна душа, но наред с това се обезсмислят и концепциите за свободната воля и автентичния „аз“.

СТРАХЪТ ОТ СЪЩЕСТВУВАНЕТО...

несъществуването на каквото и да е „постоянно Аз“ (Harari 2018: 230). Лозунгът на господстващата икономическа система продължава да бъде „клиентът е винаги прав“, но с него съществува успоредно и въпросът кой е всъщност клиентът в сложната система на човешкото съзнание. Докато авторитетът на науката расте, упованието в уникалността на собствената идентичност се разколебава. Затова индивидът се чувства все повече само като „дивид“, управляван от електрохимичните процеси в мозъка си и специфичната комбинация на гените си (вж. Harari 2018: 230). Невролозите обясняват липсата на идентичност чрез устройството на мозъка, а социолозите, изхождайки от условията на съвременността, стигат до много сходно становище. Според Сенет „разрушаването на характера“ е неизбежна последица от „преживяването на едно фрагментарно време“ (Rosa 2015: 432).

Преди да предприеме палежа, Доч вижда рисунката с носорога, обграден от ловци. След това се разубеждава, понеже започва да идентифицира себе си с животно, на което му предстои да бъде подложено на нетърпима физическа болка. В този момент болката изглежда съвсем реална, близка и неизбежна, а свободата – като далечна абстракция. Колебаещият се в целостта на собствената си самоличност човек дълбоко в себе си е наясно, че никога няма да получи изчерпателен отговор на екзистенциалните си въпроси, няма да получи задоволителна компенсация и за пропиляното си време. Виновниците за личните му несгоди няма да получат възмездие, но той ще почувства съвсем ясно болката от ударите на полицаите върху тялото си. Свободата, в качеството си на интерсубективна реалност, социална конвенция, престава да е привлекателна за сметка на физическата реалност на не-болката. Във века на виртуалните реалности именно първичността има последната дума. Палежът на институцията е радикален акт, който много повече би подходил на белязания от експериментите на социалните утопии предходен век. В съвременното общество, в което повече хора страдат от затлъстяване, отколкото от недोхранване (Harari 2018: 10), прояви от подобен порядък изглеждат неуместни, патетични и дори неискрени. Р. Хартмут пише за закономерност, според която „колкото по-безразлични стават субектите по отношение на *съдържанията*, толкова по-добре могат да се приспособят към изискванията за ускоряване и гъвкавост“, пред които ни изправя съвременността (Hartmut 2015: 427).

Фикционалният свят, който Петър Крумов изгражда в „Катафалка, два носорога“, на пръв поглед изглежда като свят на крайностите, обитаван от цинични песимисти, смазани от безмилостния ход на рутината, и наивни оптимисти, в какъвто за момент е на път да се превърна и самият Доч. Както се оказва обаче, главният герой на

произведението минава през трудна и емоционално наситена екзистенциална трансформация, за да се намери отново на стартовата линия. Затова именно абсурдът може да се изведе като обединяващият двете части на творбата художествен похват. Доч не става изцяло нов човек и не получава категорични отговори на гложещите го въпроси. Няма категорични отговори и на въпросите, които романът поставя, а финалът е отворен за разнопосочни тълкувания. По този начин авторът на „Катафалка, два носорога“ повдига въпроса за свободата на избора непосредствено пред своя читател, който, в качеството си на съвременен човек, вероятно също е принуден ежедневно да се изправя пред екзистенциалните си страхове.

Библиография

- Bakewell 2018*: Bakewell, S. V kafeneto na ekzistentsialistite. Prev. Sv. Leseva. Sofiya: Iztok-Zapad, 2018. [*Бейкуел 2018*: Бейкуел, С. В кафенето на екзистенциалистите. Прев. Св. Лесева. София: Изток-Запад, 2018.]
- Foucault 2019*: Foucault, M. Istoriya na seksualnostta I Volyata za znanie. Prev. A. Koleva. Sofiya: Kritika i humanizam, 2019. [*Фуко 2019*: Фуко, М. История на сексуалността I Волята за знание. Прев. А. Колева. София: Критика и хуманизъм, 2019.]
- Narari 2018*: Narari, Y. Homo deus. Kratka istoriya na badeshteto. Prev. Yu. Geshakova. Sofiya: Iztok-Zapad, 2018. [*Харари 2018*: Харари, Ю. Homo Deus. Кратка история на бъдещето. Прев. Ю. Гешакова. София: Изток-Запад, 2018.]
- Krumov 2017*: Krumov, P. Katafalka, dva nosoroga. Sofiya: Kolibri, 2017. [*Крумов 2017*: Крумов, П. Катафалка, два носорога. София: Колибри, 2017.]
- Livni 2019*: Livni, E. Feeling anxious? It's not just you, it's our philosophical era of neuroexistentialism. – Elektronno spisanie Quartz, 2012. [date of entering 16. 01. 2021]. <<https://qz.com/1531721/feeling-anxious-its-not-just-you-its-our-philosophical-era-of-neuroexistentialism/>>. [*Livni 2019*: Livni, E. Feeling anxious? It's not just you, it's our philosophical era of neuroexistentialism. – Електронно списание Quartz, 2012. [прегледан 16. 01. 2021]. < <https://qz.com/1531721/feeling-anxious-its-not-just-you-its-our-philosophical-era-of-neuroexistentialism/>>].
- Rosa 2015*: Rosa, H. Uskoryavane. Prev. Sv. Marinova. Sofiya: Kritika i humanizam, 2015. [*Роза, Х. 2015*: Роза, Х. Ускоряване. Прев. Св. Маринова. София: Критика и хуманизъм, 2015.]